

PERSONALIZOVANI ODRŽIVI RAZVOJ (Pozivni referat)

Prof. dr Braco Kovačević, email: braco.kov@hotmail.com

Univerzitet u Banjoj Luci, Fakultet političkih nauka

Sažetak: Dosadašnji moderni ekonomski razvoj nije bio prilagođen ekologiji i ekološkim zahtjevima i ciljevima. Bio je, i još uvijek je, njima suprostavljen. Koncept održivog razvoja je nastao onda kada su se pojavili veliki ekološki problemi (zagađenja tla, vode, vazduha, hrane, uništavanje šuma, razaranje ekosistema i biodiverziteta) koji su počeli ugrožavati prirodnu sredinu i opstanak života na planeti Zemlji. Ekološki problemi nisu problemi prirode, nego su društveno determinirani problemi. Svojim konceptom održivosti i održivog razvoja holistička personalizovana ekonomija se suprostavlja agresivnoj ekonomiji profita i konzumerističkog način života koji su proizveli ekološke probleme i ekološku krizu kao krizu prirode i života. Personalizovana ekonomija je ekonomija usklađenog odnosa između ekonomije i ekologije.

Ključne riječi: holizam, održivi razvoj, neodrživi razvoj, personalizovana ekonomija, sociologija

PERSONALIZED SUSTAINABLE DEVELOPMENT (Keynote paper)

Abstract: So far, modern economic growth has not been adjusted to ecology and ecological requirements and goals. It was and still is, opposed to them. The concept of sustainable development disappeared when major environmental problems had come up (contaminations of soil, water, air, food, forest destruction, ecosystem and biodiversity destruction) who began to threaten the environment and the existence of life on planet Earth. Environmental problems are not just nature determined problems they are socially determined problems as well. With its concept of sustainability and sustainable development, a holistic personalized economy stands against the aggressive profit economy and consumerist lifestyle that have produced environmental problems and ecological crisis as a crisis of nature and life. A personalized economy is an economy of the harmonious relationship between economics and ecology.

Keywords: holism, sustainable development, unsustainable development, personalized economy, sociology

Uvod

Jedan od svakako prisutnih, ali i malo poznatih, pojmova u nauci i medijima, a posebno u svakodnevnom životu, jesu *održivost* i *održivi razvoj*. Kad su se počeli prekomjerno i nekontrolisano trošiti i iscrpljivati prirodni resursi i zagađivati prirodna okolina, stvorena je ideja o održivom razvoju. Sa svojim posljedičnim uticajem industrijski razvoj, kao i način života utemeljen na njemu, postaju neodrživi. Zbog toga je diskurs o održivom razvoju naučno relevantan, a društveno neophodan i opravdan.

1. Neodrživi i održivi razvoj

Čovječanstvo se nalazi u periodu za kojeg možemo reći da je period neodrživog razvoja.

Demografska prenapučenost, uništavanje prirodnih resursa i eko-staništa, biljnih i životinjskih vrsta, razaranje biodiverziteta, deforestizacija, zagađenje vode, tla i vazduha, globalno zagrijavanje i klimatske promjene, ekstremne socijalne nejednakosti, glad, siromaštvo, bijeda i bolesti – samo su neki od značajnih indiktorâ koji ukazuju na problem obezbjeđenja održivosti i održivog razvoja.

Dosadašnji način proizvodnje i života podupirao je neodrživost razvoja stvarajući probleme održivom razvoju. „Svojim načinom poslovanja i proizvodnje dobara i usluga iskorištavamo Zemljine resurse kao da su neiscrpni. Sama Zemlja tretira se istodobno i kao tvornica i kao zabavni park, i kao smetlište i kao smočnica, i kao tržnica i kao ratna zona. Očigledno da mi, kao vrsta, ne možemo nastaviti po starom. Sramotno siromaštvo i nevjerovatno bogatstvo opstaju jedno uz drugo, a svijet prirode za mnoge je potpuno nedostupan, iako bijeda, nejednakost, nepravda, uništavanje okoliša i ratovanje nipošto nisu samo moderni fenomeni. Ne možemo jednostavno nastaviti istim starim putem ako ne želimo riskirati da se budućnost uopće ne dogodi. Zato je održivi razvoj važniji nego ikada, iako pitanja o tome što on jest i kako se može razvijati ostaju predmet žive rasprave, pregovaranja i praktičnog djelovanja“ (Blewitt, 2017: 13-14).

Dakle, održivi razvoj nam je neophodan, ali kakav bi trebao da bude – to je već pitanje čiji nam odgovor zavisi od društvenih, ideoloških i političkih interesa, kao i vrijednosnih orijentacija onih koji bi trebalo da realizuju koncept održivog razvoja.

Ekološke probleme i ekološku krizu moramo dovesti u vezu sa značajnim društvenim i kulturnim fenomenima, od kojih je jedan posebno važan, i odnosi se na - **konzumerizam**.

U osnovi neodrživosti i neodrživog razvoja nalazi se kultura, filozofija života i način života za koji možemo reći da je konzumeristički. Za moderni način života i njegovu kulturu karakteristična je, s jedne strane, antropocentričko ubjeđenje da je svijet potpuno podložan čovjeku i, s druge strane, pogrešna projekcija mehanicističke paradigme prema kojoj je priroda neiscrpna i njeno postojanje neupitno. U tom smislu čovjekova je neprestalna potreba da sve više i više troši materijalnih dobara i usluga, tako da njihova upotrebna vrijednost postaje sekundarna.

Nekontrolisana produkcija predmeta za zadovoljavanje čovjekovih sve više i više narastajućih potreba kao da pokazuje postojanje rata protiv planete Zemlje. Govoreći o neodrživosti razvoja kao „ratu protiv Zemlje“, Vandana Šiva (Vandana Shiva) je prilikom dodjele Sidnej nagrade za mir održala izvanredan govor pod nazivom *Time to End War Against Earth* rekavši: „Ako je trgovina započela s potkopavanjem održivosti života, tad trgovina mora prestati. Jer život se mora nastaviti. Vrijeme je da zaustavimo rat protiv Zemlje... Najveći rat današnjeg vremena je rat protiv planete. Korijeni toga rata nalaze se u ekonomiji koja ne poštuje ekološka i moralna ograničenja – ograničenja u nejednakosti, nepravdi, pohlepi, te ograničenja u ekonomskoj koncentraciji. Šačice korporacija i moćnih zemalja nastoje kontrolirati zemaljske resurse pretvarajući planet u veletrgovački centar u kojemu je sve na prodaju. Oni žele prodavati naše vode, gene, stanice, organe, znanje, kulturu i budućnost... Da se radi o ratničkom (agresorskom) mentalitetu kao podlozi vojno-industrijske poljoprivrede, vidljivo je iz imena herbicida tvrtke Monsanto – `Round-Up`, `Machete`, `Lasso`. American Home Products, tvrtka koja se udružila s Monsanto, također herbicide naziva sličnim agresivnim imenima, uključujući `Pentagon` i `Squadron`. To je jezik rata. Dok se održivost temelji isključivo na miru sa Zemljom. Rat protiv

Zemlje započinje u umu. Nasilne misli pretvaraju se u nasilna djela. Nasilne kategorije proizvode alate nasilja. I nigdje to nije tako oživotvoreno kao u metaforama i metodama na kojima se temelji industrijska, poljoprivredna i prehrambena proizvodnja. Tvornice koje su proizvodile otrove i eksplozive za ubijanje ljudi u ratu, pretvorene su u tvornice za poljoprivredno-kemijsku proizvodnju nakon rata... Nasilje nad tlom, nad biološkom raznolikošću, nad vodom, nad atmosferom, nad farmama i farmerima vrši ratoborni prehrambeni sustav koji nije u stanju nahraniti narod“. Šiva napominje da postoje tri nivoa nasilja koja su uključena u neodrživi razvoj. Prvi nivo se odnosi na „nasilje nad Zemljom, što se odražava u obliku ekološke krize“; drugi nivo se odnosi na „nasilje protiv ljudi, što se odražava u obliku siromaštva, bijede i raseljavanja“, i treći nivo na „nasilje rata i sukoba“, kao i snažan pljačkaški „poriv za sredstvima u posjedu drugih zajednica i zemalja, a u svrhu udovoljavanja svojim neograničenim apetitima“. Sve je to posljedica načina života koji je komercijalizovan. „Kada je svaki aspekt života komercijaliziran, život postaje skuplji, a ljudi siromašniji, čak i ako zarađuju više od dolara dnevno. S druge strane, ljudi mogu prihoditi u materijalnom smislu, čak i u gospodarstvu bez novca, imaju li pristup obradivoj zemlji, posjeduju li plodna tla i čiste rijeke, njeguju li svoje bogate kulture, te budu li nositelji tradicije u proizvodnji prekrasnih domova, odjeće i ukusne hrane, te ukoliko je prisutna socijalna kohezija, solidarnost i duh zajednice. Podizanje domene tržišta, te novca kao ljudske tvorevine – kapitala, na najvišu poziciju po pitanju principa organizacije društava na planeti, odnosno kao jedinu mjeru našeg blagostanja, dovela je do potkopavanja procesa koji održavaju i podržavaju život u prirodi i društvu. Što smo finansijski bogatiji, to smo ekološki i kulturno siromašniji. Porast bogatstva, mjereno u novcu, doveo je do rasta siromaštva na materijalnoj, kulturnoj, ekološkoj i duhovnoj razini. Stvarna valuta života je život sam po sebi, pa kapitalističkom pogledu na stvari postavljam slijedeća pitanja: kako mi sebe vidimo u ovom svijetu? Čemu služe ljudi? Jesmo li samo proizvođači novca i izrabljivači prirodnih resursa? Ili možda imamo viši cilj, bolji kraj? Vjerujem da nam pojam `zemaljske demokracije` omogućuje stvaranje vizije o živim demokracijama koje se temelje na unutrašnjim vrijednostima svih vrsta, svih naroda, svih kultura – kao jednostavne i ravnopravne podjele vitalnih resursa Zemlje, kao i dijeljenje odluke o korištenju istih. Zemaljska demokracija štiti ekološke procese koji održavaju život i temeljna ljudska prava među kojima osnovu čine pravo na život, uključujući i pravo na vodu, hranu, zdravlje, obrazovanje, radno mjesto i egzistenciju. Mi se moramo odlučiti. Hoćemo li poštivati zakone tržišta i korporacijske pohlepe ili Gaia zakone za održavanje ekosustava Zemlje i raznovrsnost njegova bića? Ljudske potrebe za hranom i vodom mogu biti ispunjene samo ako je prirodna sposobnost pružanja hrane i vode zaštićena. Mrtva tla i mrtve rijeke ne mogu dati hranu i vodu. Stoga, braneći prava Majke Zemlje, mi vodimo najvažniju bitku za ljudska prava i socijalnu pravdu. To je najširi mirovni pokret našeg vremena“ (Shiva, 2011).

Dosadašnji razvoj je *neodrživ*, a budući razvoj bi trebao biti održiv, u smislu da društvo isključivo zavisi od količine resursa, a da potrošnja resursa nikako ne smije biti iracionalna i neograničena kako bi ugrozila opstanak sadašnje i budućih generacija.

Održivost zavisi od prirodnih resursa sa kojima raspolazemo. Da li su oni baš neograničeni i da li ih možemo neprestalno eksploatisati? I, da li se ekonomija ne mora osvrutati na ekologiju tako da zauvijek može da raste? Hoćemo li ostati bez neophodnih resursa i završiti kao i stanovnici *Uskršnjeg ostrva* – sopstvenim uništenjem?

Da bi se obezbijedili uslovi razvoja i napretka društava, neophodne su sirovine i energija. U tom smislu su osvajane nove zemlje, njihove teritorije i resursi. Evropska ekonomija je širila kapitalistički sistem prekookeanskim osvajanjem obezbjeđujući sebi tržište i neophodne resurse. Ali, teritorije su ograničene, a novih nepoznatih a potrebnih kontinenata više nema. Tako je došlo do rascjepa između, s jedne strane, potrebe za naučnim napretkom i privrednim razvojem i, s druge strane, potrebe da se ostane „bar korak ispred ekološkog armagedona“ (Harari, 2018: 267).

S obzirom da živimo u prostoru *neodrživog razvoja*, jasno je da koncept *održivosti* i *održivog razvoja* sve više dobija na teorijskom, ali i na praktičkom značaju jer, pored načina spoznavanja i razumijevanja svijeta, neophodno je svijet neodrživosti transformisati prema održivom svijetu. Potrebno je pronaći efikasan *metod* rješavanja lokalnih i globalnih problema. Zato je koncept održivog razvoja veoma značajan.

Termini, kao što su *održivost* i *održivi razvoj*, su se najprije počeli upotrebljavati kao oznake očuvanja šuma i riba. Od 1987. godine će se pojam *održivi razvoj* koristiti u naučnoj, i djelimično u široj upotrebi.

Naziv *održivi razvoj* (*Sustainable Development*) je 1983. godine predložila Generalna skupština Ujedinjenih nacija, a 1987. godine i *Svjetska komisija za sredinu i razvoj*, poznata pod nazivom „*Brundtlandova komisija*“. Komisija je objavila izvještaj pod nazivom *Naša zajednička budućnost* (*Our Common Future*), gdje se održivi razvoj određuje kao „razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnjih generacija bez ugrožavanja mogućnosti budućih generacija da zadovolje vlatite potrebe“ (WCED, 1987: 43).

Brundtlandov izvještaj o održivom razvoju ukazuje na probleme iscrpljivanja resursa, te na problem zadovoljavanja potreba sadašnjih i budućih generacija.

Koncept održivog razvoja se temelji na principu *pomirljivosti sa prirodom* i principu *socijalne pravednosti* („unutargeneracijske jednakosti“ i „*međugeneracijske jednakosti*“); koncept održivosti se temelji na ideji prirodne i društvene održivosti. Dakle, održivost životne sredine je usko vezana sa društvenom održivošću, a društvena održivost sa održivošću prirodne sredine.

Da bi se ostvario koncept održivog razvoja neophodne su određene pretpostavke koje se, prema Bruntlandovoj komisiji, odnose na:

- *politički sistem* – koji bi obezbijedio stvarno uspješno učešće građana u donošenju odluka;
- *ekonomski sistem* – koji bi ostvario viškove i znanje na samostalnoj održivoj osnovi;
- *društveni sistem* – koji bi obezbijedio rješenja napetosti koja proističu iz neusklađenog razvoja;
- *proizvodni sistem* – koji bi obezbijedio ekološko očuvanje osnove razvoja;
- *tehnološki sistem* – koji bi trajno tragao za novim održivim tehnološkim rješenjima;
- *međunarodni sistem* – koji bi obezbjeđivao i stimulisao održive trgovačke i finansijske obrasce, i
- *administrativni sistem* – koji bi bio fleksibilan i imao mogućnost samoispravljanja (WCED, 1987: 65).

Bruntlandov izvještaj, kao i izvještaji od ranije, pa i onaj Rimskog kluba (1968, 1972), se moraju shvatiti kao izuzetno ozbiljna upozorenja.

Upozorenja se odnose na našu sadašnjost, kao i budućnost koje nema i „neće je biti bez našeg teškog i savjesnog rada“. Upravo, zato je „naša zajednička budućnost“ zaista „naša zajednička budućnost“ i odluke koje donosimo nalaze se „u našim rukama“. S obzirom na činjenicu da smo naslijedili gotovo četiri vijeka „prljavog“ razvitka, istovremeno mi smo „i najbogatiji ljudi koji su ikad hodali ovom planetom“. Mi smo ti koji imaju sposobnost formulisanja politike kojom ćemo usmjeravati sredstva u rješavanju problema održivog razvoja; zapravo, „mi smo oni koji će odrediti je li naš povlašteni povijesni položaj na kraju održiv ili nije“ (Goodstein, 2003: 452, 454).

Nastojeći da podignu ekološku svijest na globalnom i lokalnim nivoima, Ujedinjene nacije su organizovale međunarodne konferencije.

Prva takva konferencija je održana 1972. godine u Štokholmu, kada se po prvi put raspravljalo o ekološkim problemima kao problemima prirodne okoline. Nakon toga, uslijedile su i druge konferencije i doneseni dokumenti:

- Deklaracija konferencije Ujedinjenih nacija u Najrobiju (1982);
- Svjetska povelja o prirodi (1982);
- Najrobi deklaracija (1982);
- Konferencije UN o održivom razvoju u Rio de Žaneiru 1992. godine (na kojoj su doneseni su dokumenti - Rio deklaracija o životnoj sredini i razvoju, Konvencija o klimi, Konvencija o biodiverzitetu i Agenda za 21. vijek);
- Program za dalje sprovođenje Agende 21 (specijalno zasjedanje Generalne skupštine UN – „Rio +5“ 1997).

Doneseno je dosta deklaracija, razgovaralo se o mnogim problemima koji opterećuju održivi razvoj, obećavalo se mnogo, ali se malo i sasvim nedovoljno učinilo u rješavanju problema neodrživog razvoja.

Dugo vremena je trebalo da se shvati da ekološki problemi nisu isključivo problemi prirodnog okruženja i same prirode, nego da su društveni problemi. Na taj fenomen društvene determiniranosti prirodnih problema ukazali su sociolozi, posebno njemački teoretičar Ulrich Bek (Ulrich Beck) koji je rekao: „Ekološki problemi *nisu* više problemi okruženja, nego su – u svojoj genezi i poslasticama – potpuno *društveni* problemi, *problemi ljudi*, njihove istorije, njihovih životnih uslova, njihovog odnosa prema svetu i stvarnosti, njihovog ekonomskog, kulturnog i političkog ustrojstva. Industrijski transformisana ‘unutrašnja priroda’ civilizacijskog sveta upravo se mora pojmiti kao egzemplarno *ne-okruženje*, kao *unutrašnje* okruženje, naspram kojeg *zakazuju* sve naše visokorazvijene sposobnosti distanciranja i isključivanja... priroda *je* društvo, a društvo *je* (takođe) ‘*priroda*’. Onaj ko danas još govori o prirodi kao ne-društvu, govori o kategorijama nekog drugog veka, koje više ne dotiču našu stvarnost“ (Bek, 2001: 118).

Sve to pokazuje da su *ekološki problemi* u stvari problemi čovjeka, društva i njihovog načina proizvodnje i razumijevanja svijeta, te da je, stoga, i diskurs o *održivosti* i *održivom razvoju* zapravo „društveno konstruisan“ i društveno determiniran fenomen. Zbog toga je koncept *održivosti* postao diskurzivni problem sociologije.

U tom pogledu treba o sociologiji govoriti kao o *kritičkoj svijesti* i „*društvenoj refleksivnosti*“. Za sociološku teoriju to je „nova faza“ njenog razvoja koja je nastala ne samo zbog velikih ekonomskih i društvenih promjena, nego i problema. Zato se razvijaju nove teorije da bismo razumjeli temeljne događaje koji utiču na društva u kojima živimo i koji ih transformišu. S obzirom da živimo u „rizičnom društvu“, potrebno je teorijski ukazati na posljedice tih rizika, kako bi se industrijsko društvo promijenilo i time se otvorili putevi *drugačije moderne* ili *protumoderne* koji bi obezbijedili uslove ostvarenja održivosti (Gidens, 2005; Bek, 2001).²⁸

Jedan od mogućih načina ostvarenja održivosti odnosi se na inkorporiranje personalizovane ekonomije u koncept održivosti i održivog razvoja.

2. Personalizovana ekonomija i održivi razvoj

Postoje manje ili više slična, ali i sasvim različita, shvatanja i gledišta o održivom razvoju. Jedno od njih se odnosi na shvatanje održivog razvoja utemeljenog na - **personalizovanoj ekonomiji**.

Personalizovana ekonomija je drugačija ekonomija od ove koja je proizvela probleme poznate pod nazivom - *neodrživi razvoj*. Personalizovana ekonomija „zahtijeva liberalne, čak libertijanske, političke i društvene“ pretpostavke i uslove. Ova ekonomija zahtijeva visoki nivo tehnološkog znanja i originalnosti, i obrazovni sistem koji podstiče različita mišljenja. Personalizovana ekonomija zahtijeva i buntovničkih duh, zakonska rješenja i pretpostavke koje podstiču pojedinca a ne državu i privatne korporacije. Ona „zahtijeva da ljudi rade ono što žele“. Personalizovana ekonomija „povećava slobodu kreativnih stručnjaka i smanjuje štetu koju rast nanosi okolišu“. Uvodeći ekonomiju koja se temelji na mašinama, Zapad je doveo svijet na rub ekološkog samoubistva. Kao jedina nada odnosi se na zamjenu industrijskog kapitalizma personalizovanim ekonomijom što je, za sada, „malo vjerovatno“. Ipak, čovjek se sve više mora odvajati od kapitalističke ekonomije koja je koncentrisana na kapitalu i velikim korporacijama. Personalizovana ekonomija je orijentisana prema tržištu i decentralizaciji; to je ekonomija u čijem središtu se nalazi „individualna, autonomna osoba“. Naravno, to ne znači povratak rusovskoj prirodi, prirodnoj proizvodnji i ekonomskoj i društvenoj autarhiji. Kapitalizam je u svom razvoju stvorio veliki ekonomski napredak i centralizaciju ekonomije i društva što je, za posljedicu, imalo marginalizaciju individualnih proizvođača i gubitak njihove autonomije i slobode. Personalizovana ekonomija bi trebala da razvije ne samo ekonomiju, nego i slobodu. Međutim, najveći problem rasta stanovništva i ekonomije odnosi se na iscrpljenost ograničenih resursa (vode, vazduha, tla, šuma, ribljeg fonda, biljnih i životinjskih vrsta, prostora) i sve veće i raširenije štete koje se nanose okolini (otrovne hemijske supstance, gasovi, neautohtone biljne vrste). Osim toga, problem se odnosi i na proširenje nivoa potrošnje u „ostatku svijeta“. Naime, veliki rast započet u industrijskom periodu proširio se izvan granica Zapada koji, s povećanjem svoje proizvodnje i potrošnje, može ostvariti negativan efekat na resurse i okolinu. Kada bi te zemlje dostigle nivo sadašnje potrošnje na Zapadu, negativan efekat bi se umnožio „dvanaest puta“. Posljedica bi bila jednostavna – „Zemlja neće moći izdržati silinu tog učinka“. S obzirom na probleme koji su nastali kao proizvod iracionalnog

²⁸ S obzirom na činjenicu da ljudska društva „vrše neprimeran i opasan uticaj na globalno okruženje“, neki smatraju da je neophodna jedna *sociologija okruženja* koja će se disciplinarno specijalizovati i sistematski baviti ovim problemima (Danlap, Katon, 2014: 63).

razvoja moderne proizvodnje i neusklađenog odnosa ekonomije sa ekologijom, potrebno je revidirati pojam – **napretka**. Ideja napretka je neodvojiva od zapadnjačke ideje o optimizmu. Ta se ideja temelji na postojanju tri uvjerenja: *mitu o autonomiji* (u smislu da ljudi samostalno mogu djelovati i biti autonomni u odlučivanju o sopstvenoj koristi), *mitu o dobroti* (ono što je stvoreno je dobro jer je dio Božjeg djela), i *mitu o napretku* (u smislu da se povijest neprestalno razvija i ide prema naprijed, i da je, *ono buduće* uvijek bolje od *ovog sadašnjeg*). Ovaj treći mit – o napretku – ima svoje porijeklo u grčkoj filozofiji, preciznije u Aristotelovoj ideji *potencijaliteta*, prema kojoj stvarnost nije *ono što jeste*, nego *ono što će biti*. Konačna stvarnost se ne nalazi u početku stvari, nego u njihovom *telosu*, njihovoj svrsi i cilju, odnosno konačnom obliku. Upravo je to shvatanje da sve teži da bude bolje od onog što jeste, predstavlja refleksiju optimističkog pogleda na svijet (Koch, Smith, 2007).

Na temelju Aristotelovog shvatanja *potencijaliteta*, možemo i reći da se koncept održivosti i održivog razvoja mora upravo shvatiti i dovoditi u vezu sa *telosom*, odnosno *svrhom* i *ciljem*. A, svrha koncipiranja ideje o održivosti i primjene koncepta održivog razvoja, odnosi se na prevazilaženju napetosti i sukoba ekonomije i ekologije, i uspostavljanju harmonične veze između njih, kako bi „ono što će biti“ bilo bolje od ovoga „što jeste“. Na temelju takvog shvatanja se jedino može izgraditi optimistični pogled na svijet koji bi stvarno mogao da obezbijedi održivost i održivi razvoj.

Zaključak

Iako to na prvi pogled i ne djeluje sasvim jasno, ipak su ekološki problemi društveno proizvedeni problemi. Oni su proizvod mehanicističke paradigme i antropocentrične filozofije i njihovog načina života i kulture. Mehanicistička paradigma modernog, iracionalnog hiperkonzumerističkog načina života je ugrozila prirodu i dovela u pitanje kvalitet života, pa i sam Život.

Postojeći pojmovi *rasta*, *razvoja* i *napretka* ostvarenih industrijskim dobom i dobom *Moderne* je neophodno revidirati ukoliko se želi uspješno praktički realizovati teorijski koncept personalizovanog održivog razvoja. Napredak se ne može ostvariti kvantitativnim rastom u okviru kojeg će nauka biti sredstvo apsolutne dominacije nad prirodom kako bi se ostvarilo njeno iskorištavanje. Moraju se utemeljiti nova mjerila progresa koja bi dokinula ekskluzivitet mehanicističke paradigme instrumentalnog odnosa prema prirodi i na njeno mjesto izgraditi *holističku paradigmu održivog razvoja*.

Ekološki problemi i ekološka kriza se moraju dovoditi u vezu sa postojećim načinom proizvodnje koji se odnosi na apsolutnu proizvodnju predmeta i usluga čiji je cilj maksimalizacija profita, a ne proizvodnja koja je orijentisana prema proizvodnji predmeta, dobara i usluga za zadovoljavanje čovjekovih autentičnih potreba.

Postojeća ekonomija dovodi u pitanje personalizovanu ekonomiju održivog razvoja. To znači da je ekološka kriza, kao kriza načina proizvodnje, zapravo *kriza kulture*. U njoj antropocentrizam, hedonizam i konzumerizam negiraju potencijalitet kulture holizma i ekologizma dovodeći u pitanje kvalitet života i sam život. Moderni pogled na svijet i *Moderna* su svojim antropocentrizmom utemeljili kulturu i način života kojem je neophodan novi „kopernikanski obrt“ kako neodrživi razvoj ne bi ovaj svijet odveo u kataklizmatičnu propast

koju ne bi spasio nikakav koncept održivog razvoja pa ni, sasvim razumljivo, ovaj projektovan od strane Ujedinjenih nacija.

LITERATURA

Knjige:

- [1] Bek, U. (2001). Rizično društvo: u susret novoj moderni, Beograd: Filip Višnjić.
- [2] Blewitt, J. (2017). Razumijevanje održivog razvoja, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- [3] Gidens, E. (2005). Sociologija, Beograd: Ekonomski fakultet.
- [4] Goodstein, S. E. (2003). Ekonomika i okoliš, Zagreb: Mate.
- [5] Harari, N. J. (2018). Homo Deus: Kratka istorija sutrašnjice, Beograd: Laguna.
- [6] Koch, R., Smith, C. (2007). Samoubojstvo Zapada, Zagreb: Naklada LJEVAK.
- [7] WCED, (1987). Our Common Future, Oxford: OUP.

Zbornici:

- [1] Danlap, E. R., Katon Jr. R. V. (2014). „Sociologija okruženja“, u: Sociologija okruženja: sociološka hrestomatija (priredio Ljubinko Pušić), Novi Sad: Mediterran Publishing.

Internet stranica:

- [1] Shiva, V. (2011). „Utopija ili imperativ?“
[http://www.pcnen.com/portal/2011/01/07/utopija-ili-imperativ-dr-vandana-shiva/\(15.06.2019\).](http://www.pcnen.com/portal/2011/01/07/utopija-ili-imperativ-dr-vandana-shiva/(15.06.2019).)